

Ljiljana Kolenić govori o leksiku i frazeologiji Kanižličeve *Svete Rožalije*. Poznato je da je Tomo Matić priredio za tisak i djela Antuna Kanižlića. Lj. Kolenić uočava u frazeologiji *Svete Rožalije* dosta frazema iz usmene poezije, suprotne frazemske parove, manje razgovornih frazema. U Kanižličevim molitvenicima razgovornih je frazema još manje. Najčešće imenice koje se javljaju u frazemima *Svete Rožalije* jesu oko i srdce. Tomo je Matić bio ponajprije književni i kulturni povjesničar. Njegov vrijedan i uzoran priređivački rad starih hrvatskih pisaca predmet je stalnoga zanimanja i jezikoslovaca.

Ljiljana Kolenić

HRVATSKO POMORSKO NAZIVLJE

Diana Stolac: Hrvatsko pomorsko nazivlje, ICR, Biblioteka Dometi, Rijeka 1998.

Knjiga riječke autorice Diane Stolac *Hrvatsko pomorsko nazivlje* tiskana je u Rijeci krajem 1998. godine. Govori o razvitku hrvatskoga pomorskoga nazivlja od prvoga našega pomorskoga rječnika pa do posljednjega. Autorica već u prvoj rečenici uvoda kaže kada je tiskan prvi hrvatski pomorski rječnik. Bilo je to 1870. godine, samo sedam godina nakon prvoga talijanskoga pomorskoga rječnika. Autor je toga rječnika Božo Babić, kojemu je i posvećen najveći dio knjige. Dakle, osnovna je zaokupljenost Diane Stolac našim ponajviše starim rječnicima pomorskoga nazivlja. Autorica s pravom upozorava da su se u starim hrvatskim rječnicima i pjesničkim djelima i prije Babićeva rječnika pojavljivale u većoj ili manjoj mjeri riječi što su povezane uz hrvatsko pomorsko nazivlje. Tako i prvi cjeloviti hrvatski tiskani rječnik Fausta Vrančića *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum* (Venecija 1595.) sadrži natuknice vezane uz more i brodove (*broda razbijenje, brodit se, dno od plavi, galija...*), nazive riba (*cipal, dupin, girica...*) i sl. I drugi su stari hrvatski leksikografi bilježili u svoje rječnike natuknice što se odnose na pomorsko nazivlje. Osobito je važno upozoriti na rukopisni rječnik Senjanina Pavla Vitezovića koji sadrži obilje pomorskih termina.

Diana Stolac upozorava da su i pjesnička djela, osobito autora što su vezani uz more, često sadržavala dosta riječi što se odnose na ribe,

more, dijelove broda, vrste vjetrova. Sjetimo se samo Hektorovićeve *Ribanja i ribarskoga prigovaranja* gdje nalazimo: *plav, luka, dojidriti, jidra, vesla, timun, sidro, osti, mriža, zubatac, škrpine, ježine...* I pisci i leksikografi iz unutrašnjosti hrvatskih zemalja spominjali su u svojim djelima i pomorsko nazivlje. D. Stolac spominje tako rječnike Jurja Habelića, Ivana Belostenca, Franje Sušnika i Andrije Jambrešića. Autorica upozorava da su stari hrvatski leksikografi imali uz ostale natuknice i one iz pomorskoga nazivlja. Autorica zaključuje da su stari hrvatski leksikografi zapisivali pomorsko nazivlje u svojim rječnicima jer su bili "svjesni da rječnik hrvatskoga jezika, bez obzira gdje nastao, treba imati nazive bitne za život i rad u hrvatskome primorju."

Za pojavu prvih hrvatskih rječnika pomorskoga nazivlja odlučujuću su ulogu imale riječka, a još više bakarska pomorska škola u 19. stoljeću. Prvi je cjeloviti rukopisni pomorski rječnik sastavio Bakranin Jakov Antun Mikoč koji je bio zaposlen u riječkoj pomorskoj školi. Taj je rječnik napisan dvadesetak godina prije prvoga tiskanoga hrvatskoga pomorskoga rječnika. Prvi je hrvatski tiskani pomorski rječnik objelodanio Božo Babić iz Volarica kod Sv. Jurja. U Babićevu je životopisu presudna 1874. godina kada postaje učiteljem i privremenim upraviteljem *Nautičke učione* u Bakru. Božo je Babić na talijanskom jeziku predavao nautiku i matematiku, a učenici su te škole uglavnom bili Hrvati. Da bi se predavanja mogla voditi na hrvatskom jeziku, i na tom jeziku polagati nautičke ispite, valjalo je sastaviti rječnik pomorskoga nazivlja. Na žalost, Božo Babić umro je u Sv. Jurju kod Senja 1912. godine, ne dočekavši da se u njegovoj bakarskoj školi stručna nastava izvodi na hrvatskom jeziku.

Božo Babić marljivo je skupljao hrvatsko pomorsko nazivlje, pa je tiskao čak pet knjižica pomorske tematike, za koje D. Stolac tvrdi da ih možemo sve držati rječnicima. Prvi je takav talijansko-hrvatski rječnik pod naslovom *Morski rječnik* iz 1870. Taj prvi hrvatski tiskani pomorski rječnik objelodanjen je u Trstu. Autor nije potpisan, nego se tek posredno može zaključiti da je riječ o Boži Babiću. Pri sastavljanju rječnika koristio se do tada dostupnom literaturom, a izrijekom spominje župnika Antuna Kazalija, Matu Vodopića, Bogoslava Šuleka, ali i pomorske časopise. Valja još istaknuti da je za svoj rječnik Babić skupljao građu i na terenu. Građu ponajviše traži u primorskim krajevima (Senj, Vinodol, Kotor, Brač, Dubrovnik), ali i u neretvanskom kraju. Na taj način dobivamo u ovom prvom hrvatskom pomorskom rječniku i dijalektološke podatke. Primjerice: *kormilo, riječ nerečvanska; prička, riječ bračka; plavčica ili plavica, riječ u ustih Konavljana*. U kasnijim Babićevim rječnicima takvih podataka više nema. D. Stolac govori o načinu tvorbe riječi što se odnose na pomorsko nazivlje. Utvrdila je da u Babićevu rječniku nema mnogo složenica (za razliku od rukopisnoga Mikočeva rječnika), a osnovni se tvorbeni modeli

mogu podijeliti na jednočlane nazive (*kobilica, kljun, nos, pramac*) i izvedenice (*glavina, jedretina, plavica, plutača, sidrača, vezac*). Talijanska natuknica obično ima više hrvatskih istovrijednica. Npr. *porto - luka, pristan; fortunale - lomnjača, vihar, nevjera*.

Pored toga prvoga rječnika, upozoravamo još na neke naslove Babićevih rječnika: putopis *Mladi mornar* u kojemu se javlja rječnik *Nizac hrvatskih riječi po moru, kako se čuju u samom narodu* (1875.), *Nazivlje korita i jedrilja broda* (1877.), *Zapovjed brodovnih obava u hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku* (1878.), *Pomorski rječnik ili nazivlje za brodarenje po moru* (1901.). Svi su ovi rječnici dvojezični, talijansko-hrvatski, pa čak i trojezični, talijansko-hrvatsko-njemački. Oni su razvrstani po pojmovnim grozdovima. Tako *Zapovjed brodovnih obava* ima ova poglavlja: *Razviti jedra, Pod jedrih za lijepa vremena, Vjetar izpriječava...* Već se iz ovih značenjskih skupina vidi da su zapovjedi povezane uz jedrenjake. Naime, parobrod je bio velika pomorska novost u 19. st., a iz knjige Diane Stolac saznajemo da je 1872. godine u Rijeci izgrađen prvi parobrod *Hrvat* za Senjsko brodarsko društvo. Babićevo se pomorsko nazivlje uglavnom odnosi na jedrenjake. Zanimljive su hrvatske brodske zapovjedi u Babićevu rječniku: *Uberi zadnjaču, Uberi košna jedra, Diži nastavke, Diži veliko letno jedro, Kormaru prihvati...*

Krunom Babićeva leksikografskoga rada Diana Stolac drži *Pomorski rječnik ili nazivlje za brodarenje po moru*. To je talijansko-hrvatsko-njemački rječnik s više od 1160 natuknica. Taj peti rječnik sadrži ponajbolja rješenja iz prvih četiriju, ali donosi i nove Babićeve leksikografske spoznaje. U tom je rječniku najčešća sufiksna tvorba (*košnjača, plutača, oribina, stožina, grljak, zaporak, glasilo, gruzilo, obšivač, podigač, plovitba, teglitba...*) Prefiksna je tvorba imenica rijetka (*nadvjetar, podvjetar, objačanje*). Složenice nisu česte (*parostroj, brododiljač*). U rječniku ima dosta višestanih naziva: *prvi nastav rebra, pratioci praća velikoga križa* i sl. Kada Babiću nedostaje hrvatskih naziva u građi što ju je proučavao i na terenu, pribjegava svojim kovanicama. Budući da je nastojao dati hrvatski naziv za svaku hrvatsku natuknicu, kao i ostali nastavnici bakarske škole, u stručnoj se literaturi govori kako Babić pripada "bakarskoj školi radikalnoga purizma". Božo Babić svojim je rječnicima pomorskoga nazivlja ostavio traga na kasnije hrvatsko pomorsko nazivlje. Proučavajući te rječnike, Diana Stolac zaključuje da Božo Babić pripada zagrebačkoj filološkoj školi, a ne riječkoj, što bi se moglo pomisliti s obzirom na njegovo mjesto rođenja i rada. Naime, Božo Babić prihvaća Šulekova leksikografska načela "gdje je prvenstveni izvor riječi hrvatski jezični korups, a u nedostatku već postojećih riječi leksikografi se upućuju u novotvorbu", tvrdi D. Stolac. Da bi pronašao riječi za svoj rječnik, B. Babić prikupljao je građu uzduž jadranske obale, ali i savske, dravske, i osobito neretvanske riječne obale. Božo Babić bio je

protiv noštromizama. To su iskrivljeni tuđi pomorski nazivi što su ih hrvatski pomorci upotrebljavali.

Poslije Babićeva izlazi 1922. godine *Pomorski rječnik* Rudolfa Crnića koji nastavlja na rad "bakarske škole radikalnoga purizma". Taj je rječnik doživio napade zagovornika noštromizama, ponajprije Jurja Carića. Bila je tu riječ o sukobu jezične koncepcije zagrebačke filološke škole i hrvatske mladogramatičarske škole. Premda je hrvatska mladogramatičarska škola bila mlađa, ne znači da je dala bolji pristup hrvatskomu pomorskom nazivlju. D. Stolac zaključuje da je generacija kojoj su pripadali Carić i Budmani "učinila korak natrag u razvoju hrvatskoga standardnog jezika, i to neprihvaćanjem hrvatske književnojezične baštine isto kao i zanemarivanjem trodijalekatske osnove hrvatskoga jezika".

Posebno poglavlje knjige D. Stolac govori o hrvatskoj pomorskoj leksikografiji 20. stoljeća. Naime, pomorsko nazivlje 19. stoljeća bilježi brojne natuknice što se odnose na jedrenjake. Budući da su danas jedrenjaci samo izložbeni uzorci ili športska i turistička plovila, novo je brodsko nazivlje vezano za nove tipove brodova koje više ne pokreće vjetar. Pomorsko nazivlje 20. stoljeća uzima u obzir Babićevo pomorsko nazivlje.

Knjiga Diane Stolac *Hrvatsko pomorsko nazivlje* monografija je o povijesnom razvoju hrvatskoga pomorskoga nazivlja od rukopisnoga pomorskoga rječnika Jakova Antuna Mikoča do pomorskih rječnika Rudolfa Crnića i Radovana Vidovića. U središtu je pozornosti knjige leksikograf Božo Babić, koji je usustavio hrvatsko pomorsko nazivlje u svojih pet rječnika. Ova knjiga vrijedan je leksikografski prinos proučavanju našega pomorskoga nazivlja i privući će ne samo one znanstvenike leksikografe koji se bave morem i pomorstvom, nego i leksikografe iz hrvatskoga kopnenoga dijela. A dokaz je tome i činjenica da je Diana Stolac, jezikoslovna znanstvenica iz Rijeke, velik dio svoje knjige sastavila upravo u okviru osječkoga projekta *Hrvatska leksikologija*. Na kraju, poželjeti je knjizi D. Stolac koja daje cjelovit prikaz povijesti hrvatske pomorske leksikografije dobru plovību i povoljan vjetar.

Ljiljana Kolenić